

consumptiebehoeften van de massa moet zien te bevredigen' (229).

De bundel bevat een aantal voor de gedachtenvorming over de monarchie in haar vroegere en huidige betekenis waardevolle artikelen. Gezien het problematische karakter van die betekenis is het echter jammer, dat de functie van het koningschap, zijn feitelijke rol in de samenleving, niet consequenter is behandeld in alle artikelen. In dat geval had Tamse in zijn 'Voorwoord' de 'verwarrende, maar fascinerende betrekkingen tussen de Nederlandse staat en de monarchie, tussen het Nederlandse volk en het Oranjehuis' kunnen aanwijzen als centrale thematiek van de bundel, en was er van de vragen van de huidige generatie waarop Tamse doelt in zijn 'Voorwoord', tenminste één duidelijk gesteld, en wellicht ook beantwoord.

R. van der Pluym

G.L. de Brabander, *Regionale structuur en werkgelegenheid. Een economische en geografische studie over de Belgische lange-termijn-ontwikkeling* (Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, Klasse der letteren XLV, nr. 102; Brussel: Paleis der Academiën, 1983, 222 blz., BF700,—, ISBN 90 6569 310 6).

Sinds de tweede wereldoorlog is de belangstelling in de Westerse wereld voor de problematiek van de regionale ontwikkeling sterk toegenomen. Getuige hiervan is de vloed aan wetenschappelijke publikaties gewijd aan dit onderwerp. In België is het regionale debat steeds in sterke mate beheerst geweest door de emotioneel geladen communautaire moeilijkheden. Bovendien heeft het voortdurend gekibbel over de Vlaams-Waalse tegenstellingen vaak geleid tot een verregaande verwaarlozing van de ontwikkelingen die zich binnen het Vlaamse en Waalse gewest afspeelden.

Het zijn precies deze 'intra-regionale ontwikkelingen' die centraal staan in het werk van G.L. de Brabander. In 'Regionale structuur en werkgelegenheid' analyseert hij de werkgelegenheidsstructuur van en evolutie in de negen Belgische provincies tussen 1846 en 1979, waarbij de bedoeling vooropstaat 'bij te dragen tot een kwantitatief kader voor de economische geschiedenis van de regio's' (8). De vragen die hierbij voornamelijk aan bod komen zijn de volgende: waarom zijn de verschillende bedrijfstakken ongelijk gespreid of met andere woorden in welke mate kan er gesproken worden van regionale verschillen in de werkgelegenheidsstructuur? Welke zijn de gevolgen geweest van die structuurverschillen voor de regionale werkgelegenheidsontwikkeling op de langere termijn?

Vooraleer de behandeling van deze vragen aan te vatten gaat de auteur in een eerste hoofdstuk in op de afbakening in de ruimte (de provincies als geografische basiseenheid) en in de tijd, op de definiëring van het gehanteerde werkgelegenheidsbegrip en op de classificatie van de bedrijfstakken. Op basis van een grondige en kritische analyse van de verschillende Volks-, Handels- en Nijverheidstellingen worden tenslotte data-matrices voor de jaren 1846, 1896, 1910, 1937, 1947, 1961 en 1970 weerhouden. Voor de meer recente periode (1973, 1976, 1979) wordt een beroep gedaan op de cijfers gepubliceerd door de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid. (Alle data-matrices worden weergegeven in de bijlagen bij de tekst.) In het tweede hoofdstuk wordt aan de hand van de verzamelde data een algemeen beeld geschetst van de nationale groeidyndamiek en het conjunctuurverloop tussen 1846 en 1979. Tevens wordt bondig ingegaan op de lange termijn ontwikkeling en de regionale spreiding van de werkgelegenheid in de drie hoofdsectoren, met name de agrari-

sche, industriële en tertiaire sectoren. Uit deze eerste benadering komt reeds duidelijk naar voor dat de regionale differentiatie zeker niet kan worden afgedaan als een weinig significant verschijnsel. Deze conclusie wordt verder uitgediept in het derde hoofdstuk, waarin een meer gedetailleerde bedrijfsclassificatie aan de orde komt. Aan de hand van een uitgebreid arsenaal van kwantitatieve maatstaven onderzoekt de auteur achtereenvolgens in welke mate de individuele bedrijfstakken in elk van de negen provincies over- dan wel ondervertegenwoordigd zijn (de provinciale specialisatie), in welke mate er sprake is van een ruimtelijke concentratie van de verschillende activiteiten en in hoeverre de provinciale werkgelegenheidsstructuur gediversifieerd is. Door deze maatstaven toe te passen op de data-matrices voor de verschillende jaren wordt het dan meteen mogelijk na te gaan of, en zo ja, welke verschuivingen er zich door de tijd heen hebben voorgedaan in de provinciale specialisatiepatronen en diversificatieprofielen en in de sectoriële concentratieniveaus. Op basis van deze analyse dringen zich reeds twee conclusies op: in de eerste plaats is het duidelijk dat de stelling als zouden Vlaanderen en Wallonië twee homogene regio's vormen onhoudbaar is. De belangrijke intraregionale verschillen in de specialisatieprofielen wijzen eerder op een sterke heterogeniteit van beide gewesten. Een tweede in het oog springende conclusie heeft betrekking op de stabiliteit van de specialisatieprofielen: men kan met andere woorden stellen dat de regionaal-sectoriële structuren weinig veranderen, zelfs over de langere periode, waardoor de stelling, als zouden economische crisissen leiden tot een fundamentele herstructurering van de regionale economieën, zeker niet bevestigd kan worden. Meteen wijst deze stabiliteit er de auteur ook op dat diverse vormen van overheidsbeleid 'er niet in slagen op de middel-lange termijn... de structuren sterk te bewegen' (102).

De resterende twee hoofdstukken zijn, gewijd aan de gevolgen van de in hoofdstuk drie vastgestelde verschillen in de provinciale werkgelegenheidsstructuren. In eerste instantie gaat De Brabander na in welke mate het bi-sectoriële 'economie base model' een verklaring kan bieden voor de lange termijn evolutie van de Belgische provincies. De resultaten blijken echter onbevredigend. Vandaar dat in het vijfde en laatste hoofdstuk geopteerd wordt voor een multi-sectoriële benadering. De operationele methode die daarbij gehanteerd wordt is de 'shift and share' analyse die het mogelijk maakt het effect van de sectoriële structuur op de regionale groeioveroperaties af te zonderen en te kwantificeren. Uit de resultaten van de 'shift and share' analyses voor de opeenvolgende deelperiodes blijkt duidelijk het belang van de sectoriële structuur voor de regionale werkgelegenheidsontwikkeling.

Wie enigszins vertrouwd is met de vroegere publikaties van De Brabander zal zich nauwelijks verbazen over de degelijkheid van het hier geleverde werk, noch over de vlot leesbare en uitermate heldere taal waarin de analyse wordt gepresenteerd. Dit geldt in de eerste plaats voor de erg grondige en kritische wijze waarop de auteur het bronnenmateriaal doorlicht en de zorgvuldigheid waarmee wordt tewerk gegaan bij de constructie van de data-matrices. De publikatie van deze gegevens op zich zou reeds een waardevolle bijdrage tot het 'kwantitatief kader voor de economische geschiedenis van de regio's' vormen. Eenzelfde vakkundigheid en klaarheid wordt door De Brabander aan de dag gelegd bij de voorstelling en analyse van de kwantitatieve methodes en technieken die in het onderzoek worden aangewend, waarbij telkens gewezen wordt op hun respectieve beperkingen en mogelijkheden.

In zijn conclusie met betrekking tot de stabiliteit van de specialisatieprofielen meen ik evenwel dat de auteur al te pessimistisch is. Inderdaad de specialisatiecoëfficiënten vertonen in de meeste gevallen een merkwaardige stabiliteit. Om daaruit evenwel te besluiten

dat noch crisissen noch diverse vormen van overheidsbeleid erin slagen de structuren in belangrijke mate te bewegen lijkt me toch enigszins overdreven. Een voorbeeld kan dit verduidelijken: in de provincie Oost-Vlaanderen heeft de textielsector traditioneel een dominante positie bekleed. Dit wordt onder andere weerspiegeld in de hoge specialisatiecoëfficiënt voor deze branche: in 1973 bijvoorbeeld bedroeg deze 3,784; zes jaar later, in 1977 was deze coëfficiënt zelfs gestegen tot 3,871. Nochtans daalde in die zelfde periode het aandeel van de sector in de totale werkgelegenheid in Oost-Vlaanderen van 13,8% tot 8,9%, wat dan toch een aanzienlijke verschuiving in haar economische structuur betekende, zeker in zulk een kort tijdsbestek. Deze discrepantie kan uiteraard verklaard worden door de enorme achteruitgang van de textielbranche op nationaal vlak, en doet vanzelfsprekend niets af aan de andere conclusies die de auteur trekt uit de evolutie van de specialisatiecoëfficiënten, namelijk dat deze probleemsector blijkbaar het snelst wordt opgebouwd in die regio's waar hij het minst voorkomt en dat er bijgevolg een toenemende ruimtelijke concentratie kan worden vastgesteld in de textielbranche.

Ook voor het huidige Vlaams-Waalse debat bevat dit onderzoek een aantal erg relevante boodschappen. De auteur slaagt erin duidelijk aan te tonen dat de stelling, als zouden Vlaanderen en Wallonië homogene entiteiten vormen, strijdig is met de werkelijkheid. Bovendien stellen de resultaten van de 'shift and share' analyse ons in staat af te rekenen met een tweede wijd verspreide stelling als zou de Waalse economie gebukt gaan onder een ongunstige sectoriële structuur: met uitzondering van de jaren 1961-1970 was in al de beschouwde deelperiodes het effect van de sectoriële structuur op de werkgelegenheidsevoluatie gunstiger (of minder ongunstig) in Wallonië dan in Vlaanderen.

Tot besluit kan gesteld worden dat 'Regionale structuur en werkgelegenheid' niet enkel een bijzonder degelijk maar ook een uitermate relevant boek is. Werkgelegenheid en regionalisering staan op dit ogenblik in het brandpunt van de belangstelling in België. In de emotioneel sterk geladen discussie hieromtrent is een rigoureuze en serene benadering meer dan welkom. In die zin zet De Brabander met deze publikatie niet enkel een indrukwekkende stap in de richting van een beter begrijpen van de provinciale ontwikkelingen in het verleden, maar levert hij meteen een belangrijke bijdrage tot het huidige politiek-economische debat over de regionale ontwikkeling in de toekomst.

Dominique van der Wee

G. Taal, *Liberalen en Radicalen in Nederland, 1872-1901* (Den Haag: Martinus Nijhoff, 1980, 617 blz., f49,50, ISBN 90 247 2301 9).

Deze Groningse dissertatie is een degelijk, goed en belangrijk werk, waarvan de uitgave door een ZWO-subsidie mogelijk werd gemaakt. Gezien de omvang is zij door de uitgever tegen een schappelijke prijs in omloop gebracht.

Degelijk is Taals boek doordat de auteur consciëntieus gebruik heeft gemaakt van een uitgebreide hoeveelheid ongedrukte en gedrukte bronnen. Officiële stukken uit het Kabinet des Konings en de Raad van Ministers, particuliere collecties die ofwel gedeponneerd zijn in het Algemeen Rijksarchief ofwel zich nog in familiebezit bevinden, stukken (onder andere van enkele lokale kiesverenigingen) in gemeentelijke archieven, instituten en bibliotheken, de Handelingen van de Staten-Generaal, een zevental liberale of radicale dagbladen en een achttal verwante periodieken (intensief benut) en nog vele andere congeniale dagbladen en periodieken (incidenteel doorgenomen) hebben het gemis aan de tijdens de